

יספרא האגודה הישראלית לשיקום פסיכיאטרי (ע"ר)
ISPRA Israel Psychiatric Rehabilitation Association (R.A) ispraisrael.org.il

סיכום מאמר: סטיגמה ואפליה – כפי שמתבטאות על-ידי אנשי מקצוע בבריאות

הנפש: דוח מחקר

ז'אן-פרנסס פלטייר, מרק קורבייר ושות'

קנדה, 2007

Mood Disorders Society of Canada (2007). *Stigma and discrimination – as expressed by mental health professionals: Research report.*

נכתב במסגרת פרויקט חומר מקצועי בעברית של אתר יספרא - ispraisrael.org.il

סוכם על-ידי אילה פרידלנדר כץ בהמלצת דר' מקס לכמן

קריאת הסיכום אינה מהווה תחליף לקריאת המאמר המלא!

מבוא

כחלק מהמנדט לתמוך באנשים עם מחלות נפש ולהציע מנהיגות בהובלת אסטרטגיות לטיפול במחלות נפש בקנדה, כינסה החברה הקנדית להפרעות מצב רוח סדנא ארצית לדיון בסטיגמה, לצורך פיתוח שאלות מחקר מדעיות, כבסיס ליצירת אגינדה מבוססת-ראיות להתמודדות עם סטיגמה ואפליה.

סטיגמה גורמת להשלכות כלכליות, בריאותיות וחברתיות חמורות לצרכנים, מטופלים, משפחות ומטפלים, כמו גם לחברה ככלל. הסטיגמה והאפליה כתולדה שלה, הן חוויות אישיות מאוד, אשר ניתן להבינן בצורה הטובה ביותר באמצעות אותם אנשים שהתנסו בהשפעותיהן. פיתוח של אגינדה מחקרית כלל-ארצית בנושא הסטיגמה התבקש בידי נותני החסות של סדנת המחקר – המוסד למדעי המוח, בריאות הנפש וההתמכרויות, הסוכנות לבריאות הציבור של קנדה ו-Health Canada.

מטרות הסדנא

1. פיתוח אגינדה מחקרית המשותפת לחוקרים ולצרכנים או קרוביהם
2. פיתוח חומרי הסברה מחקריים עבור ארגונים מקצועיים וקובעי מדיניות
3. עידוד חילופי רעיונות ובניית שיתופי פעולה בין צוותי מחקר
4. פיתוח שותפויות ארציות ובינלאומיות בין גורמי מימון, חוקרים ובעלי עניין.

תוצאות הסדנא

בסדנא השתתפו כ-100 אנשים המייצגים צרכנים, מטופלים, משפחות, מטפלים, נותני שירותי בריאות, חוקרים, קובעי מדיניות וארגונים ללא כוונת רווח. במשך יומיים דנו המשתתפים במטרות הסדנא בתהליך מובנה בקבוצות גדולות וקטנות. מתוך 16 עדיפויות שזוהו, עדיפות מספר 1 ועדיפות מספר 3 היו:

1. מה הן האסטרטגיות היעילות ביותר להפחתת סטיגמה ואפליה הקשורות למחלת נפש והתמכרות בקרב נותני שירותי בריאות ושירותים חברתיים?

3. מה עושים או לא עושים אנשי מקצוע בבריאות הנפש שצרכנים חווים כסטיגמטי ומפלה?

הממצאים לגבי עדיפויות אלה, לפיהם צרכנים ומשפחות חווים סטיגמה ואפליה מצד אנשי מקצועות הבריאות ובריאות הנפש, הם קשים להתמודדות עבור אנשי מקצוע. סטיגמה ואפליה לא נחקרו מספיק ובפרט סטיגמה בקרב אנשי מקצועות בריאות הנפש מוזנחת מבחינה מחקרית. יחד עם זאת, דיווחים על התנסות עם גישות והתנהגויות סטיגמטיות מצויים בשפע בספרות על צרכנים ומשפחות. הספרות מעלה כי אנשי מקצועות בריאות הנפש יכולים להיות בו זמנית מתייגים, אובייקטים לתיוג ולמלא תפקידים חשובים בקמפיינים נגד סטיגמה. סטיגמה כלפי מחלות נפש נבחנה מפרספקטיבות שונות:

- ◆ סטיגמה כלפי אנשים עם מחלות נפש ומשפחותיהם
- ◆ סטיגמה כפי שמתבטאת על-ידי אנשי מקצועות הבריאות בכלל
- ◆ סטיגמה כלפי אנשי מקצועות בריאות הנפש
- ◆ וסטיגמה כפי שמתבטאת על-ידי אנשי מקצוע בבריאות הנפש

סטיגמה כלפי אנשים עם מחלות נפש ומשפחותיהם

סטיגמה ואפליה כלפי מתמודדים ומשפחותיהם הן המתועדות ביותר. הם מדווחים כי קשה יותר לשאת סטיגמה הנקשרת לאבחנה פסיכיאטרית מאשר לשאת את המחלה עצמה. סטיגמה היא מקיפה-כל - היא משפיעה על היכולת למצוא דיור ותעסוקה, להיכנס ללימודים גבוהים, להשיג ביטוח ולהשיג יחס הוגן במערכות החוק או רווחת הילד.

מתוך הכרה בהשפעתה הפוגענית של סטיגמה, חברה האגודה הפסיכיאטרית הקנדית לאחד-עשר קבוצות מקצועיות, ליצירת כתב עקרונות ומחויבויות לפעול בשותפות בנושאי הטיפול בבריאות הנפש. המסמך מתייחס לסטיגמה באופן הבא: "מחויבות לפתח ולהטמיע אסטרטגיות

להפחתת סטיגמה ואפליה הקשורות למחלת נפש, הניתנות ליישום במגוון סוגי שירותים (בריאות, קהילה, מקומות עבודה, בתי ספר)“.

סטיגמה כפי שמתבטאת על-ידי עובדי מקצועות הבריאות

אנשים עם מחלות נפש חווים אפליה גם בתוך מערכת הבריאות: נקודת מבטם מתבטלת, הם חשים כי מתעלמים מהם בחדרי-מיון וכי רופאי משפחה מתייחסים אליהם בחוסר כבוד. הם מדווחים כי מעת שנודע כי יש להם מחלת נפש, נראה זלזול ביחס לדאגות הבריאות הגופנית הלגיטימיות שלהם. להלן כמה ממצאי מחקרים:

- ◆ 28% מהסטודנטים לרפואה הצהירו כי "לא קל לחבב" מטופלים פסיכיאטריים. בקרב מתמחים ורופאים שיעור זה עלה ל-56%.
- ◆ רופאים מחזיקים במגוון עמדות ביחס לאנשים עם אבחנה פסיכיאטרית, בדומה לעמדות הקיימות בציבור הכללי.
- ◆ נוכחות או חשד למחלת נפש אצל מטופל בבית חולים כללי הובילה לתגובות בצוות שנוו בין שתיקה, אי-אמון (הם לא באמת חולים) והפרכת חוויות המטופל.
- ◆ בבריטניה, 44% מהאנשים עם מחלות נפש דיווחו על חוויות של סטיגמה מצד רופא המשפחה שלהם ו-32% דיווחו על סטיגמה מצד אחרים ממקצועות הבריאות. ממצא זה מטריד במיוחד שכן שאנשים עם בעיות נפשיות ברובם המכריע פונים לעזרת רופא המשפחה שלהם.

סטיגמה כלפי אנשי מקצוע בבריאות הנפש

פסיכיאטרים בעצמם מהווים יעד לסטיגמה מצד הציבור הכללי ומצד רופאים עמיתים: "פסיכיאטרים הם לא באמת רופאים"; "אנשים מרגישים כאילו שהם מוותרים על רפואה "אמיתית" כדי לעסוק בפסיכיאטריה". בנוסף, פסיכיאטרים מהווים מטרות קבועות למתקפות הביקורתיות ביותר, שלא מכוונות בדרך כלל כלפי מומחים אחרים ברפואה. סטיגמה כלפי אנשי מקצועות בריאות הנפש (מכל הסוגים) וחוקרי בריאות הנפש זוהתה גם כחסם לזרימה חופשית של ידע מדעי, שיכול להוביל לטיפול טוב יותר ומדיניות משופרת ולהשקעה גדולה יותר במערכת בריאות הנפש. סטיגמה זו נראית כאנדמית בקהילות המדעיות, הפוליטיות והרפואיות.

סטיגמה כפי שמתבטאת על-ידי אנשי מקצוע בבריאות הנפש

נקודות מבט ביקורתיות של צרכנים תיארו אנשי מקצוע בצורות שונות:

◆ "זה בסדר גמור להכיר בכך שהרבה אנשים באים ממשפחות פוגעניות, אבל מי יכיר בכך שפוגענות נמשכת גם במוסדות ועל-ידי אנשי מקצוע? האם נוכל להכיר בכך שכשאתה נמצא ביחסי כוח לא פרופרציונאליים, קורים דברים לא פרופרציונאליים?..."

◆ "משהו התחיל למות בנו. משהו עמוק למטה התחיל להישבר. לאט-לאט עברו המסרים של חוסר-תקווה וסטיגמה, שכל כך חלחלו למקומות שבהם קיבלנו טיפול והתחילו לשקוע בפנים. בהדרגה התחלנו להאמין למה שנאמר עלינו. מצאנו את עצמנו עוברים שינוי של דה-הומניזציה, מלהיות אדם ללהיות מחלה: "סכיזופרני"..."-בי-פולארי". האנושיות שלנו ותחושת העצמי המשיכו להתנוון ככל שאנשי המקצוע אימנו אותנו לומר: "אני סכיזופרני"; "אני בי-פולארי". בכל פעם שחזרנו על (כך)..., תחושת העצמי של היותנו בני אדם הצטמצמה, כאשר "המחלה" נטוית כדבר כל יכול, כישות אחרת לחלוטין, העומדת לעצמה, שלימדו אותנו שהיא חזקה מאיתנו. השבועות, החודשים, או השנים, החלו לחלוף על פנינו. כעת ההתבררות שלנו לא מסומנת עוד באמצעות ההישגים בכל שנה, אלא באמצעות כאב מאלחש של כישלונות רציפים. ניסינו ונכשלנו וניסינו ונכשלנו עד שזה נעשה כואב מידי לנסות שוב".

קול חדש התווסף לאחרונה לקולות הצרכנים המסורתיים, זהו קולם של אנשי מקצוע שבעצמם חוו מחלת נפש וכתוצאה מכך הפכו מושא לסטיגמה ואפליה מצד קולגות. לדוגמא, מנהלת ועובדת סוציאלית במרכז להתמכרות ובריאות הנפש דיווחה מה יכול לקרות כאשר איש מקצוע בבריאות הנפש חושף את התנסותו עם מחלת נפש, במקום עבודה שמוקדש לסייע לאנשים עם בעיות אלה ממש: "... (התגובה) הדומיננטית הייתה שתיקה. אנשים לא ידעו מה לומר אז הם לא אמרו כלום". כפי שציפתה, היו כמה הערות פוגעות. מה שהפתיע אותה היו הברכות החשאיות - אחד הקולגות אמר לה: 'אני באמת מכבד אותך, אבל לא רציתי שמישהו יראה אותי מדבר איתך'. קולגה אחרת אמרה: 'אני גאה בך' והסתכלה לוודא שאף אחד לא שומע'.

ממצאי מחקרים

ממצאים הנסמכים על חוויות החיים של מתמודדים ומשפחות, מספקים ידע על סטיגמה בקרב אנשי מקצועות הבריאות ובריאות הנפש. לדוגמא, סקר שבוצע בקרב 1073 אנשי מקצוע בבריאות הנפש ו-1737 משתתפים מהציבור הכללי, העלה כי פסיכיאטרים החזיקו ביותר גישות שליליות כלפי מתמודדים לעומת הציבור הכללי. אנשי מקצוע בבריאות הנפש מכל הסוגים היו בעלי סיכויים גבוהים פי שלושה לתמוך בהגבלות כלפי אנשים עם מחלת נפש לעומת הציבור הכללי. החוקרים הסיקו כי ידע רחב יותר על מחלות נפש לא הפחית גישות סטריאוטיפיות ולא שיפר את הנכונות לאינטראקציה עם מתמודדים.

במחקר אחר שכלל 226 אנשי מקצוע בבריאות הנפש, נמצא כי הם היו פחות אופטימיים לגבי תוצאות ארוכות טווח של אנשים עם מחלות נפש לעומת הציבור הכללי. פסיכיאטרים היו הפסימיים ביותר ביחס להחלמה מכל אנשי המקצוע שהשתתפו.

מחקר שבוצע על-ידי החברה הפסיכיאטרית של משיגן העלה כי 50% מתוך 567 פסיכיאטרים אמרו כי הם יטפלו בעצמם באופן חשאי ולא ימסרו מידע אישי על מחלת נפש לתיעוד בגיליון הרפואי שלהם.

סיכום ומסקנות

על פניו, אין זה מפתיע כי אנשי מקצועות בריאות הנפש יכולים להחזיק בעמדות דומות לאלה שרווחות בציבור הכללי. עם זאת, עדיין מעוררת הלם העובדה שאלה הם האנשים שאליהם פונים מתמודדים ומשפחות לעזרה, כאשר הם זקוקים לטיפול ולהבנה. ביטויים של פסימיות מצד אלה שאמורים לעזור, מהווה דאגה גדולה לצרכנים ומשפחות, בהינתן כי תקווה היא אחד המרכיבים המוערכים ביותר ביחסי איש מקצוע-לקוח והגורם המנבא החזק ביותר של תוצאות חיוביות. עם זאת, כיום אנשי מקצוע אמיצים מתחילים לדבר בקול. ד"ר מאנון צ'רבונאו, נשיא האגודה הפסיכיאטרית הקנדית, אמר: "סטיגמה אינה רק התחום של אחרים. כאנשי מקצוע עלינו להיות מודעים להתנהגויות מוטות-הסטיגמה שלנו, או הסטיגמה המופנמת שאולי אנו מנציחים". המאבק בסטיגמה מתחיל בבית. אנו מאמינים כי פסיכיאטרים ואנשי מקצועות אחרים בבריאות הנפש יכולים בעצמם להיות יעד לסטיגמה. אנו קוראים לכל אנשי המקצוע בבריאות הנפש להתעמת עם הסטיגמה הקיימת בשורותיהם ולפתח תכנית פעולה להתמודדות עימה.